

Олексій Іванович Ульянов

Кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри вогневої підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-3397-0965, e-mail: yliyanov.tir@gmail.com

Галина Олексіївна Ульянова

Докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0002-2908-6464, e-mail: ganew07@gmail.com

Доктринальні підходи до визначення поняття інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності

Стаття присвячена аналізу доктринальних підходів до визначення поняття та змісту інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності. Досліджено нормативно-правову базу, що регулює організацію інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності, особливості формування баз даних, та організацію роботи органів які здійснюють діяльність в зазначеній сфері. Виокремлено основні складові інформаційного забезпечення експертної діяльності, з'ясовано їх загальну характеристику. Сформульовано поняття інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності.

Ключові слова: *судово-експертна діяльність; інформаційне забезпечення; інформація; експертиза; база даних.*

Постановка проблеми. Необхідною умовою ефективності судово-експертної діяльності є її інформаційне забезпечення, завданням якого є інформаційний супровід проведення експертиз. Сучасний технологічний розвиток суттєво розширив можливості для створення, пошуку та обігу інформації. З однієї сторони доступ до інформації розширено за рахунок можливості її поширення в мережі Інтернет, швидкої передачі через різне обладнання та пристрої. З іншої сторони, більш гостро постає питання щодо виокремлення достовірної інформації, збереження її конфіденційності та захисту від розголошення шляхом обмеженого доступу. До того ж у сфері здійснення судово-експертної діяльності важливе значення має як збір інформації для проведення конкретних експертних досліджень, так і формування баз даних, які можуть бути корисними для проведення різних видів експертиз.

Проблема оптимізації застосування різного роду науково-технічних засобів у процесі проведення судових експертиз постає у зв'язку з потребою залучення складних методик, методів і прийомів до комплексного експертного дослідження об'єктів. Інформаційне забезпечення судової експертизи розуміють як науково організований і безперервний процес накопичення, підготовки й надання систематизованої науково-технічної інформації, необхідної для вирішення судово-експертних завдань. Відомості, що є в інформаційній системі, повинні бути актуальними, тобто відображати сучасний стан науки і техніки у певній галузі. Повнота інформації забезпечується охопленням усіх необхідних даних [1, с. 708].

Створення відповідних баз даних та механізму інформаційного забезпечення судочинства дасть можливість використання відображеної й задокументованої будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформації, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків [2, с. 4].

Особливо актуальності набуває інформаційне забезпечення експертної діяльності, оскільки вона пов'язана з проведенням досліджень, заснованих на даних науки і техніки, що не можливо без здійснення пошуку, систематизації та використання інформації, необхідної для такої діяльності.

Визначення інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності займає одне з провідних місць, оскільки дає змогу експерту вірно описувати, класифікувати об'єкти, що підлягають дослідженню, визначати напрями подальших дій, вибирати для застосування відповідні методики дослідження та спеціальні методи.

Тому від рівня і якості інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності, значною мірою залежить успіх забезпечення правосуддя незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки.

Проте, залишаються актуальними та дискусійними питання, пов'язані із визначенням поняття та змісту судово-експертної діяльності, її інформаційного супроводу на сучасному рівні розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності досліджували такі науковці як: В. В. Бірюков, І. М. Гладчук, С. М. Долинський, О. М. Дуфенюк, Н. І. Клименко, О. А. Недашківська, Р. В. Пасічник, І. В. Пиріг, О. В. Подулько, Г. О. Стрілець, Н. М. Ткаченко, В. М. Шевчук, М. Г. Щербаковський, Ю. Ю. Ярослав.

Мета дослідження. Аналіз сучасних доктринальних підходів до визначення поняття інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності, його ролі та впливу на якість проведення судової експертизи, формулювання науково-обґрунтованого висновку.

Викладення основного матеріалу. Судово-експертна діяльність — врегульована законодавством діяльність судово-експертних установ, спрямована на проведення незалежних судових експертиз унаслідок

об'єктивного, повного і всебічного дослідження з дотриманням сучасних досягнень науки і техніки, організація роботи судово-експертних установ у цілому та їхніх структурних підрозділів, їх науково-методичне і інформаційне забезпечення, підбір і підготовка судово-експертних кадрів [3, с. 10].

Враховуючи комплексний, складний характер судово-експертної діяльності, при розкритті її сутності у наукових дослідженнях виділяють різні складові, які впливають на якість проведення судових експертиз.

У системі забезпечення судово-експертної діяльності важливими є різні напрями, які впливають на якість й ефективність такої діяльності, а саме: науково-теоретичне, організаційно-управлінське, кадрове, методичне, матеріально-технічне, фінансове. Але тільки реалізація комплексного підходу до проблем забезпечення судово-експертної діяльності зумовлює її успішність і результативність. Нехтування та ігнорування хоча б одного із цих компонентів може призвести до значного зменшення можливостей використання науково-інтелектуальних інструментів у експертному забезпеченні ефективності правосуддя, а в гіршому випадку — спричинити кризові ситуації або руйнування всього інституту судових експертиз [4, с. 163; 5, с. 36].

Кожен із окреслених напрямів, має важливе практичне значення, оскільки саме в комплексі ці напрями сприяють досягненню ефективності експертного забезпечення правосуддя. Особливе значення в цьому аспекті має інформаційне забезпечення, інформація в різних її формах є підґрунтям для експертного забезпечення правосуддя.

Важливим підґрунтям інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності є нормативно-правове регулювання відносин у сфері отримання інформації та її використання для забезпечення проведення експертиз.

Відповідно до ст. 20 Закону України «Про судову експертизу», *«підприємства, установи, організації незалежно від форми власності зобов'язані надавати безоплатно інформацію, необхідну для проведення судових експертиз, державним спеціалізованим установам, а також, за згодою, натурні зразки або каталоги своєї продукції, технічну документацію та іншу інформацію, необхідну для створення й оновлення методичної та нормативної бази судової експертизи. Державні спеціалізовані установи, судові експерти та залучені фахівці, що проводять судові експертизи, у разі отримання інформації, що становить державну, комерційну чи іншу охоронювану законом таємницю, повинні забезпечити нерозголошення цих відомостей.*

Державні спеціалізовані установи, що проводять судові експертизи, мають право одержувати від судів, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, знаряддя кримінального правопорушення та інші речові докази, відносно яких закінчено кримінальне провадження, що можуть використовуватись в експертній і науковій діяльності» [6].

У ст. 14 проекту Закону України «Про судову експертну діяльність» передбачено, що організація інформаційного забезпечення

судово-експертної діяльності та формування баз даних (криміналістичних і ДНК-обліків) здійснюється державними органами, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані експертні установи.

Доступ до інформаційних баз даних та їх використання державними спеціалізованими експертними установами здійснюється у порядку, встановленому законодавством України [7].

Слід зазначити, що у другому розділі Закону України «Про доступ до публічної інформації» визначено порядок доступу до інформації, зокрема в ст. 5 вказаного розділу, зазначено, що доступ до інформації забезпечується шляхом: систематичного та оперативного оприлюднення інформації в офіційних друкованих виданнях; на офіційних вебсайтах у мережі Інтернет; на єдиному державному веб-порталі відкритих даних; на інформаційних стендах; будь-яким іншим способом; надання інформації за запитами на інформацію [8].

Аналіз наукових досліджень, присвячених проблематиці інформаційного забезпечення судової експертизи, дозволяє виокремити як властиві всім видам складові інформаційного забезпечення, так і особливі, що властиві окремим видам судових експертиз.

І. В. Пиріг виокремлює основні складові інформаційного забезпечення експертної діяльності, що виявляються у взаємопов'язаній діяльності з:

- отримання інформації під час аналізу обстановки місця події, про об'єкти і сліди, що вилучені під час проведення інших слідчих (розшукових) дій;
- накопичення і систематизації здобутої інформації та розміщення її у криміналістичних обліках;
- використання інформації для проведення експертних досліджень [9, с. 183].

Існують два шляхи отримання інформації: перший — виявлення та дослідження матеріальних об'єктів, що зберігають на собі інформацію про кримінальне правопорушення, і другий — виявлення осіб, які володіють інформацією про кримінальне правопорушення або були безпосередніми його учасниками, та отримання від них необхідної інформації у вербальній формі [10, с. 79, 183].

В. С. Бондар інформаційне забезпечення судової експертизи визначає, як: «сукупність текстової, графічної та аудіовізуальної інформації, необхідної та достатньої для її методологічно коректного використання судовим експертом при проведенні експертизи» [11, с. 149]. При цьому він зазначає, що таке забезпечення об'єктивно пов'язане з автоматизацією експертного провадження. В свою чергу під автоматизацією експертного провадження слід розуміти один із напрямів вдосконалення судово-експертної практики, котра полягає у використанні технічних засобів, математичних методів та програм діяльності, які частково або повністю звільняють експерта від безпосередньої участі в процесах отримання, перетворення, передачі та використання інформації під час проведення експертизи [11, с. 149].

Слід відзначити, що в сучасних умовах технологічного розвитку великі обсяги інформації з паперової форми створення та зберігання перейшли в електронну. Завдяки акумулюванню інформації, в мережі Інтернет створено безліч різних інформаційних баз даних, що можуть використовуватись при проведенні різних експертиз. До того ж завдяки програмному забезпеченню, суттєво розширено можливості щодо швидкого та якісного як пошуку, так і опрацювання інформації.

Використання штучного інтелекту і машинного навчання дозволяють судовим експертам-економістам продовжувати надавати актуальні послуги. Ці інструменти дозволяють експертам швидше аналізувати великі обсяги даних і навіть «приймати рішення», наприклад визначати невідповідності в ланцюгу розрахунків, або переглядати набір контрактів у пошуках певних слів або змісту, який передбачає найбільш високий ризик. У цілому, чим більше записів перевіряє система з плином часу, тим більше вона «вчиться» і тим вище її точність [12, с. 133].

Розширення джерел отримання і накопичення інформації є невід'ємною умовою якісного інформаційного забезпечення експертної діяльності.

Як зазначає Р. Я. Заяць, кількісну складову доказової бази судових експертиз доцільно покращати через збільшення її номенклатури, використовуючи інформацію, отриману в результаті соціологічного дослідження, оскільки в юридичних колах соціологічна інформація має статус чинника інноваційного розвитку. Якісну складову інформаційної бази судових експертиз доцільно покращати через модернізацію, використовуючи комбінований метод збирання соціологічної інформації — анкетування і телефонного опитування та документування процесу збирання інформації відповідно на двох взаємодоповнюючих носіях — паперовому та цифровому [13, с. 13].

О. А. Недашківська акцентує увагу на тому, що специфіка кожного конкретного об'єкта дослідження вимагає від судового експерта динамічних дій з компонування та комбінування видів інформації в кожному практичному випадку. Отже, щоб забезпечити якісне вирішення поставленого перед ним завдання, керуючись власними знаннями, переконаннями та досвідом.

Авторка, інформацію, необхідну для проведення судової товарознавчої експертизи, поділяє на первинну і вторинну. Первинна інформація — всі відомості про об'єкт дослідження, які надав ініціатор проведення судової товарознавчої експертизи на етапі її призначення. Вторинна інформація — сукупність даних про об'єкт дослідження, необхідних для проведення судової товарознавчої експертизи в кожному конкретному випадку, яка визначена судовим експертом як обов'язкова після вивчення первинної інформації [14, с. 107—108].

С. М. Долинський, Р. В. Пасічнюк, О. В. Подулько, досліджуючи питання щодо особливостей судових експертиз в умовах воєнного часу, в частині дослідження вартості майна і техніки військового призначення окреслюють коло інформації, якою має володіти судовий експерт:

- інформація про історичну (первісну, первинну, початкову тощо) вартість та інформація про дату придбання (зазначена інформація міститься в даних бухгалтерського обліку військової частини, на балансі якої обліковується об'єкт дослідження);
- облікова вартість об'єкта дослідження або ціна за відповідним прейскурантом (прайс-листом) на дату придбання;
- ціна об'єкта дослідження за договором (контрактом) на поставку на дату придбання (зазначена інформація міститься у договорі, контракті) [15, с. 50].

Ефективність судово-бухгалтерської експертизи визначається не лише комплексом методів і прийомів та необхідними знаннями експерта-бухгалтера, а й інформаційним забезпеченням експертизи, призначення якого полягає в багатоаспектному та комплексному інформуванні безпосередніх виконавців експертного дослідження про реальний стан і зміни у функціонуванні визначених об'єктів судово-бухгалтерської експертизи. Для забезпечення превентивного ефекту судово-бухгалтерської експертизи потрібно систематизувати інформаційну базу для її провадження [16].

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки. Інформаційне забезпечення судово-експертної діяльності — це процес, під час якого здійснюються операції інформаційно-пошукового та інформаційно-аналітичного характеру щодо збору, аналізу інформації, необхідної для проведення експертного дослідження.

Інформаційне забезпечення судової експертизи має як загальні, так і особливі для всіх видів експертизи складові, які включають: отримання інформації з певних джерел; накопичення та систематизація здобутої інформації; використання інформації для проведення експертних досліджень. Особливі складові інформаційного забезпечення залежать від виду судової експертизи та передбачають різні джерела отримання інформації, категорії інформації, особливості її отримання (з відкритих чи закритих джерел), зберігання (інформація з обмеженим доступом, персональні дані), використання тощо.

Перелік посилань

References

1. Гриненко М. І., Полєнніков М. О., Грынєнко, М. І., Polyennikov, M. O., Grynenko Ю. І. Використання інформаційних джерел (баз даних) з питань трансферного ціноутворення в судово-економічній експертизі. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. Вип. 64. С. 708—718.
2. Ахтирська Н. Інформаційне забезпечення пізнавальних процесів у кримінальному судочинстві України. *Віче*. 2012. № 8. С. 2—5.
- Akhtyrskaya, N. (2012). Information support of cognitive processes in the criminal justice system of Ukraine. *Viche*. No. 8. Pp. 2—5 [in Ukrainian].

3. Стрілець Г. О. Генезис системи судово-експертних установ в Україні та напрямки їх діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 16 с. Strelets, G. O. (2009). The genesis of the system of forensic expert institutions in Ukraine and the directions of their activity : autoref. thesis... candidate degree law Sciences. Kyiv. 16 p. [in Ukrainian].
4. Дуфенюк О. М. Забезпечення судово-експертної діяльності у кримінальному провадженні: система парадигма. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2019. Вип. 8. С. 163—173. Dufeniuk, O. M. (2019). Provision of forensic expert activity in criminal proceedings: a paradigm system. *Bulletin of the Lviv University of Trade and Economics. Legal sciences*. Iss. 8. Pp. 163—173 [in Ukrainian].
5. Шевчук В. М. Методологічні проблеми вдосконалення законодавчого забезпечення судово-експертної діяльності. *Проблеми реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя* : мат-ли круглого столу (Харків, 6–7 лютого 2020 р.). Харків : ХНДІСЕ, 2020. С. 34—41. Shevchuk, V. M. (2020). Methodological problems of improving the legislative provision of forensic expert activity. *Problems of reforming the basic legislation of Ukraine on issues of expert provision of justice: materials of the round table* (Kharkov, February 6–7, 2020). Kharkiv : KhNDISE. Pp. 34—41 [in Ukrainian].
6. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T403800?an=1> (дата звернення: 06.02.2024). On forensic examination: Law of Ukraine dated February 25, 1994. No. 4038-XII URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T403800?an=1> (access date: 02.06.2024) [in Ukrainian].
7. Проект Закону України «Про судову експертну діяльність» від 6 серпня 2023 року. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/37641.html> (дата звернення: 06.02.2024). Draft Law of Ukraine «On Forensic Expert Activity» dated August 6, 2023. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/37641.html> (access date: 02.06.2024) [in Ukrainian].
8. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січ. 2011р. №2939-VI URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 06.02.2024). On access to public information: Law of Ukraine dated January 13, 2011 No. 2939-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (access date: 02.06.2024) [in Ukrainian].
9. Пиріг І. В. Інформаційне забезпечення експертної діяльності. *Теорія та практика експертизи і криміналістики*. 2020. № 21. С. 179—193. Pierig, I. V. (2020). Information provision of expert activity. *Theory and practice of expertise and forensics*. No. 21. Pp. 179—193 [in Ukrainian].
10. Щербаківський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с. Shcherbakovskiy, M. G. (2015). Conducting and using forensic examinations in criminal proceedings : monograph. Kharkiv : V dele. 560 p. [in Ukrainian].

11. Бондар В. С. Цифрові бази даних в судово-експертній діяльності як засіб оптимізації її інформаційного забезпечення. *Проблеми теорії та практики судової експертизи з питань інтелектуальної власності («Крайнівські читання»)* : мат-ли IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 грудня 2020 р.). Київ : Видавництво Ліра, 2020. С. 149—161. Bondar, V. S. (2020). Digital databases in forensic expert activity as a means of optimizing its information support. *Problems of the theory and practice of forensic examination of intellectual property («Kraivev readings»)* : Mater. IV International science and practice conf. (December 24, 2020, Kyiv). Kyiv: Lira Publishing House. Pp. 149—161 [in Ukrainian].
12. Віхляєв О. К. Судово-економічна експертиза та цифровий документообіг *Проблеми теорії та практики судової експертизи з питань інтелектуальної власності («Крайнівські читання»)*: Матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (24 грудня 2020 р. м. Київ); за ред. акад. НАПрН України О. В. Скрипнюка і проф. В. Л. Федоренка. Київ : Видавництво Ліра, 2020. С. 128—133. Vikhlyayev, O. K. (2020). Forensic economic expertise and digital document management *Problems of the theory and practice of forensic expertise on intellectual property issues («Kraivev readings»)*: Mater. IV International science and practice conf. (December 24, 2020, Kyiv); under the editorship Acad. National Academy of Sciences of Ukraine O. V. Skrypnyuk and Prof. V. L. Fedorenka. Kyiv: Lira Publishing House. Pp. 128—133 [in Ukrainian].
13. Заяць Р. Інноваційний напрям розширення доказової бази судової експертизи. *Криміналістичний вісник*. 2022. № 1. Т. 37. С. 8—16. Zayats, R. (2022). Innovative direction of expanding the evidentiary base of forensic examination. *Criminalistic Visnyk*. No. 1. T. 37. Pp. 8—16 [in Ukrainian].
14. Недашківська О. А. Інформація як ключовий компонент алгоритму проведення судової товарознавчої експертизи в умовах цифровізації. *Актуальні питання судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану та повоєнний період* : мат-ли всеукраїнської наук.-практ. конф. (Одеса-Львів, 28 вересня 2022 року) : тези доповідей. Львів : Растр-7, 2022. С. 106—108. Nedashkivska, O. A. (2022). Information as a key component of the algorithm for conducting forensic commodity examination in conditions of digitalization. *Current issues of forensic expert activity in the conditions of martial law and the post-war period* : materials of all-Ukrainian science and practice. conf. (Odesa-Lviv, September 28, 2022) : theses of reports. Pp. 106—108 [in Ukrainian].
15. Долинський С. М., Пасічнюк Р. В., Подулько О. В. Особливості проведення судових експертиз в умовах воєнного часу. *Актуальні питання судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану та повоєнний період* : матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. (Одеса-Львів, 28 вересня 2022 року) : тези доповідей. Львів : Растр-7, 2022. С. 48—51. Dolynskiy, S. M., Pasichniuk, R. V., Podulko, O. V. (2022). Peculiarities of forensic examinations in wartime conditions. *Current issues of forensic expert activity in the conditions of martial law and the post-war period*: materials of all-Ukrainian science and practice. conf. (Odesa-Lviv, September 28, 2022) : theses of reports. Lviv: Rastr-7. Pp. 48—51 [in Ukrainian].

- 16.. Стельмах Н. Інформаційне забезпечення судово-бухгалтерської експертизи. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 4 (28). С. 203—209.
- Stelmakh, N. (2021). Information provision of forensic accounting expertise. *Problems and prospects of economics and management*. No. 4 (28). Pp. 203—209 [in Ukrainian].

Doctrinal approaches to defining the concept of information support of forensic activities

O. Uliyanov, G. Uliyanova

The article is devoted to the analysis of the modern doctrinal approaches to the definition of the concept and content of information support of forensic activities. The legal bases for information in support of forensic activities are determined. In doctrinal research, the following components of supporting forensic activity are distinguished: scientific and theoretical, regulatory, personnel, methodical, organizational and managerial, logistical support, informational, and financial. The implementation of an integrated approach to the problems of supporting forensic activities will determine its success and effectiveness. It is stated that information support is an essential part of quality forensic examination. In scientific research, information support has both broad and narrow meanings. When studying the information, which is required for forensic examinations, it is suggested to categorize it into primary and secondary. Primary information includes all information about the object of examination provided by the initiator of forensic commodity examination at the stage of its appointment. Secondary information is a collection of data necessary for the forensic examination in each particular case, which is determined by the forensic expert after studying primary information. The information support of forensic examination has components common to all types of expertise, including obtaining information from specific sources, accumulating and systematizing the acquired information, and utilizing the information for conducting expert studies. The special components of information support depend on the type of forensic examination and involve various sources of information, categories of information, peculiarities of its acquisition (from open or closed sources), storage (restricted access information, personal data), utilization, etc.

Keywords: forensic activity; information support; information; examination; database.

- ⇒ Ульянов, О. І., Ульянова, Г. О. (2024). Доктринальні підходи до визначення поняття інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності. *Криміналістика і судова експертиза*. Вип. 69. С. 138—146. DOI: 10.33994/kndise.2024.69.12.